

Začátek v Praze byl pro mě šok

S Gaby Flatowovou o hudbě a o tom, jaké je to být cizí

FOTO GÜNTER BARTOŠ

Gaby Flatowová se narodila roku 1941 v Mnichově.

Vystudovala germanistiku, žurnalistiku, archeologii a divadelní vědu. Většinu života strávila v zahraničí: v Indii, Chile, Polsku a také Česku, kde s přestávkami žije dodnes. Inscenovala divadelní hry v Indii aj., pracovala jako novinářka (mj. v Prager Zeitung a v Českém rozhlasu Radio Prag). Už jedenáctým rokem se věnuje pozoruhodné činnosti – objevování a propagaci hudby skladatelů terezínského ghettá; její Nadační fond Hans Krása – Terezín uspořádal na 40 koncertů této hudby, z nichž některé vyšly na CD a vysílal je český a německý rozhlas. Gaby Flatowová je vdaná, má syna.

Žijete už patnáct let v Česku. Jak jste se tu ocitla?

Muž je diplomat, přijela jsem s ním v roce 1990 do Prahy. Předtím jsme byli jedenáct let v Indii, pět šest let v Chile, pět v Polsku... Já jsem vždycky toužila po světě. Má to na svědomí můj strýc Kurt.

Co vám provedl?

Byl černou ovčí naší rodiny z otcovy strany, stal se námořním kapitánem, třikrát se oženil, což bylo pro rodinu něco neslýchaného. Poprvé jsem se o něm dozvěděla, když mi bylo kolem deseti, a byla jsem očarovaná. Zjistila jsem si, kde se zrovna nachází, a napsala jsem mu svým dětským rukopisem dopis. A on mi odpověděl z Kuby, kde právě byl. Pro mě to byl neuvěřitelný zážitek – dopis s krásnými poštovními známkami a s fotkami strýce na pláži.

Díky té korespondenci se mi podařilo ho navštívit do rodiny. Jednoho dne se konalo velké rodinné setkání, na kterém se všichni usmířili, a já jsem na to byla velmi pyšná. Od té doby jsem si přála navštívit cizí země. To byly mé první záchvěvy, kdy

jsem si uvědomovala, co chci zažít. A vydrželo mi to dodnes.

Kam vedla vaše první cesta?

Do Indie, na jedenáct let jsem se ponořila do jiného světa. Když jsem se začala zabývat indickou kulturou, hlavně tancem, divadlem a hudbou, úplně mě to pohltilo: spousta barev, klidu, meditace – to je skutečně úplně jiný styl života. Inscenovala jsem tam několik představení, samozřejmě po indickém způsobu, například Brechta s hudbou, kterou komponovali místní muzikanti. To byla nádhra. Také v Chile jsem dělala hodně divadlo. Miluji cizí země.

Co pro vás z tohoto pohledu znamená, když se řekne slovo „cizí“?

Je to pro mě velice důvěrně známý pocit. Víc, než když se mě zeptáte, kde je můj domov – to je slovo, kterému vysloveně nedůvěřuji. „Cizí“ jsem byla při svých cestách často. Člověk nezná řeč, zvyky, tradici. Někde přijdete na setkání přesně a je to v pořádku, a naopak když to uděláte v orientálních zemích, jsou tím hostitelé zaskočení. Jsou věci, na které si musíte zvyknout nebo se je naučit, ptát se na ně. Takže když mi někdo řekne, že se někde cítí cize, chápu ho.

A umíte to překonat?

Je nádherné zažít, jak se ten pocit díky získané důvěře jedinečně vytrácí. Já se dnes, přes všechny současné problémy, které ve vaší zemi mám, necítím v Litoměřicích, Terezíně nebo Praze cize, rozhodně ne tak strašně cize, jak jsem to zažívala na začátku. Člověk se o to ale musí snažit. Musí zkusit odbourat především cizotu v sobě. Může se ovšem samozřejmě taky v sobě zabarikádovat a pak zůstat cizincem a být i tak vnímán.

Mimochodem: cítit se „cize“ pro mě obvykle neznamená cítit se Němkou. To například v Indii ani v Chile nehrálo žádnou roli, tam jsme žili spolu s Američany, Švédy, Angličany, Francouzi... Je zajímavé, že to, co znamená být Němkou, jsem vlastně poprvé zažila až v Praze.

Jak se tomu dá rozumět?

V jistém smyslu byl začátek v Praze pro mě šok. Právě tady jsem totiž měla možnost se podívat poprvé do očí lidem, kteří přežili Osvětim. Bylo to pro mě nejdřív hodně těžké, potřebovala jsem řadu let... Bez rozpaků nebudu k těm přeživším přistupovat asi nikdy. Ale na druhou stranu trávím dost chvil s přáteli, u nichž jsem na to, dá se říct, už zapoměla. Je mezi námi přátelství. Bavíme se, debatujeme, smějeme se, užíváme si koncertů, opery. Tamto už zmizelo. Přesto si fakt, že jsem Němka, při každém setkání s jinými lidmi z jejich řad uvědomuji.

Co vás s vašimi přáteli tak sblížilo?

Hudba z terezínského ghettá, která mě skutečně fascinuje.

Ta hudba

Jak jste se dostala k terezínské hudbě?

Náhodou jsem během práce pro Český rozhlas Radio Prag narazila na koncert, na kterém zazněla jedna skladba od Gideona Kleina. To jméno jsem nikdy neslyšela, nebylo k nalezení v žádném slovníku. A k tématu tenkrát neexistovala skoro žádná literatura.

Té hudbě se už věnujete jedenáct let. Čím vám učarovala?

Musím nejdřív říct, že jsem hudbu vždycky milovala a že bez ní nemůžu žít. Patří k mému životu tak samozřejmě jako jídlo a pití. Nestudovala jsem ji jen proto, že bohužel nejsem dost nadaná. U terezínské hudby ale jde ještě o něco jiného. Vzpomínám, jak jsem poprvé v životě uslyšela skladbu Viktora Ullmanna, která neustále trhala tempo a sílu, dynamiku, a také krásu, a vůbec jsem nedokázala pochopit, proč se tak dlouho nehrála.

Platí to pro celou terezínskou hudbu: jak to, že taková hodnota zůstala půl století neznámá? Fascinuje mě pomyšlení, jak vznikala. Viktor Ullmann, Gideon Klein, Hans Krása a další skladatelé napsali v Terezíně řadu nádherných děl v podmínkách, které jsou pro nás nepředstavitelné: každodenní strádání, strach, nemoci, hromadné umírání, hrozba transportů, nacisté... Když se řekne „čeho všeho jsou lidé schopni“, myslí se většinou na to zlé, ale tady člověk vidí jedinečné kulturní výkony a obdivuhodné lidské postoje. To mě ohromuje.

Jak reagovali současní hudebníci na snahu oživit tu zapomenutou hudbu?

Když jsem s tím v roce 1994 začínala, existovala jen hrstka muzikantů, kteří skladby terezínských umělců znali a hráli. To se za několik let rychle změnilo a tahle muzika se stala mezinárodně známou. Čestní umělci, kteří se s ní seznámili, okamžitě pochopili, co je to za bohatství, a já jsem za celých deset let nezažila, že by někdo z nich odmítl něco nastudovat. Nedělali to z nějakého soucitu nebo piety: spousta umělců a interpretů soudí, že hudba terezínských autorů vyplňuje v hudební evropské historii jedno z prázdných míst mezi Arnoldem Schönbergem a Mauriciem Kagelem. To je pro interprety velice důležité.

Jak ji přijímali posluchači?

To je složitější. Část publika tvořili lidé, kteří přežili šoa. Mají hluboký osobní vztah nejen k té hudbě, ale taky ke skladatelům, které často znali, měli s nimi společné zážitky, ty hrůzné, i krásné, třeba z koncertů v ghettu. Druhá část publika, která neměla žádné osobní zážitky spojené s ghettem, přicházela ze začátku možná spíše ze zvědavosti, ale během času ji tato tvorba nadchla. Vzbudila také pozornost médií a nahrávacích společností. Když jsem začínala, bylo na trhu jen jedno CD, dnes je jich k dispozici nejméně 60 od různých firem v různých zemích. Myslím, že se dá říct, že terezínská tvorba zasáhla všechny, kdo nějakým způsobem vnímají muziku.

Bariéry

Říkala jste, že vám hudba pomohla sblížit se s lidmi, kteří přežili šoa. Co bylo tím základním zážitkem, který zbořil bariéry mezi vámi?

Jeden koncert v roce 1994. Napadlo mě tenkrát, že uvedeme významné skladby terezínských autorů na koncertě, na kterém se sejdou přeživší s německými občany. Chtěla jsem lidem z Německa a Rakouska zprostředkovat pocit, jaký jsem sama z takových setkání měla. Aby pochopili, že je nutné a možné se k těm lidem přiblížit, nejlépe beze slova, prostřednictvím hudby. Řekla jsem si: prožijeme-li obě strany naráz stejnou hudbu, na stejném místě, ve stejnou dobu, podaří se nám vytvořit první vzájemné pojitko pro vzpomínání na mrtvé.

Co bylo na programu?

Výhradně díla, která vznikla v ghettu nebo se tam hrála: sonáty od Kleina a Ullmanna, Čtyři písně na čínskou poezii od Pavla Haase aj. Byl to silný zážitek. Po koncertě jsme šli podél kolejí terezínské vlečky a zástupce ředitele Památníku Terezín lidem krátce a věcně pověděl o vlacích, které po těch kolejích přivážely vězně do Terezína a odtud do vyhlazovacích táborů. Jeden z houslistů německého kolínského orchestru pak začal hrát skladbu, kterou pro tu příležitost složil, jmenovala se Zug, vlak. To nás všechny vzalo. Pak mi spousta lidí tiskla ruce, většinou nic neřekli, někteří poděkovali, jiní mě objali. I pro ně to byla úleva. A mě bylo jasné, že toto je cesta, jak se dá s lidmi, co přežili, začít mluvit.

Setkala jste se taky s politickými vězni?

Jednou, ještě na začátku, když jsme hráli Verdiho Requiem jako vzpomínku na asi nejslavnější koncert v ghettu. Ještě tu existovalo určité napětí, které jsem velmi pociťovala. Vadilo, že jsem Němka. Navrhla jsem pozvat německého velvyslance, ale odbojáři to odmítli. Můj návrh tenkrát nebyl obvyklý, dnes by to bylo pravděpodobně jiné.

Děláte asi často neobvyklé věci.

Myslím, že jsem se vždycky vydávala proti proudu. A občas to bylo tvrdé. Vdala jsem se za člově-

ka, o kterém mi většina lidí říkala, neber si ho. Šla jsem do Indie, ačkoli mi říkali, co tam chceš probouha dělat! Když jsem se přesunula do Terezína a propadla té hudbě, všichni říkali, že jsem šílená.

No, úplně běžný nápad to není. Stálo vás to asi hodně sil. Kde jste je brala?

Na začátku, kdy jsem přespávala přímo v Terezíně (v malé místnosti na zemi mezi regály s knihami), jsem byla přeplněna pocity a vjemy: Co to místo vlastně znamená? Jakou má strašnou minulost? Tehdy jsem psala a pracovala s nasazením všech sil. A vůbec jsem se neptala na to, kde je beru. Později jsem se přestěhovala do Litoměřic a začala se chovat víc profesionálně. Snažila jsem se i trochu odpočívat.

Proč jste v Terezíně spávala na zemi?

Spala jsem na matraci v kanceláři, protože jsem se jinde v tom domě bála. Ne zlodějí: zlého ducha toho domu, města, svých představ. V kanceláři jsem si mohla pustit hudbu víc nahlas. Možná to bylo pošetilé, ale jedině s hudbou jsem to mohla vydržet.

Je pravda, že jste organizovala koncerty a další akce zadarmo?

Ze začátku to byla pro mě samozřejmost. Zdálo se mi potupné brát za něco takového peníze, to by mě ani nenapadlo. Něco jiného je, když někde na pozvání přednáším, v tom případě ráda přijmu honorář. Nic moc nevlastním, žiju nadmíru skromně, a kromě běžných denních potřeb si nemůžu dovolit něco kupovat. Nějak to se penězi neumím. Určitě bych ale uvítala, kdyby jich bylo víc.

Z čeho žijete?

Mým největším sponzorem je můj muž. Ne že by mi dával velké sumy, ale mlčky souhlasí s tím, že část z našich peněz jde do nadace a ne na věci, které by asi bylo třeba koupit. Moje nadace má samozřejmě také další sponzory. A s těmi mám někdy štěstí. Nedávno mi jeden z těch pravidelných řekl: Když začnete vyprávět o Terezíně a o věcech, kterých chcete dosáhnout, člověk se vašemu entuziasmu neubrání. Opravdu to tak často u lidí funguje. Když jste o něčem přesvědčený, můžete přesvědčit i ostatní.

V čem vidíte „zlého ducha“ Terezína?

V tom, že se tam dál přemýšlí jako v nějakém ghettu. Že málokdo nechá toho druhého nahlédnout, co vlastně vaří ve svém hrnci. Bylo by hezké, kdybychom se všichni sešli u jednoho stolu a vyložili na něj všechny pokrmy, které tam chceme mít a o nichž bychom se měli bavit. V Terezíně mi chyběla především opravdová otevřenost, zvědavost, a hlavně důvěra. Mám pocit, že jsou tam lidé posedlí nedůvěrou.

To všechno zní trochu záhadně.

Přišla jsem do Terezína jako cizinka. Mluvila jsem cizí řečí, ale především můj původ představoval na tom místě stigma. A že něco takového sedí v hlavách zdejších lidí ještě 60 let po válce, je pochopitelné. Pořád jsem si ale říkala, to není žádný div, ty to musíš vydržet. Bylo mi taky jasné, že v tak malém městě s jeho poměry a prostředky, kde není takové vzdělání jako na nějaké univerzitě, lidé raději poslouchají populární hudbu, že po nich chci moc, když jim nabízím hudbu klasickou. Dnedávna jsem si dokonce myslela, že to celé mé desetileté snažení bylo k ničemu, ale nakonec jsem zjistila, že se nám povedlo získat věrné publikum a několik přátel.

Co přijde navíc, potěší

Proč chcete z Terezína odejít a ukončit činnost Nadačního fondu?

Protože nám město Terezín dalo najevo, že nás nechce, zabouchlo nám dveře. Myslím, že takhle se s lidmi nezachází, a především ne s takovými, kteří přinesli něco pozitivního. No a my si musíme umět přiznat nejen to, že „mise se podařila“, ale taky to, že „mise ztroskotala“.

Tak ztroskotala, nebo se podařila?

Když se podívám na seznam toho, co všechno jsme udělali, jsem vlastně udivena. Bezpodmínečně krásné je, že jsme na základě dostupného materiálu uvedli kromě velkých oper takřka všechna díla terezínských komponistů. A že se povedlo překonat určité bariéry mezi přeživšími a námi. Jenže když vidím, čeho všeho se mohlo dosáhnout – měli jsme tolik plánu...

Je pravda, že starosta Terezína před několika dny udělal vůči nám vstřícné gesto. Je ale lepší nečekat příliš. Co přijde navíc, potěší. Říkám si, že tu úžasnou hudbu můžu lidem hrát kdekoli.

Jan Kout

Autor je studentem na Evropské univerzitě Viadrina ve Frankfurtu nad Odrou.